

Periodizace vývoje konfesního práva na území USA od 17. století do současnosti

Záboj Horák

Jak barvitě jsou dějiny konfesního práva na území dnešních Spojených států amerických!¹ Promítají se podstatným způsobem i do současné podoby konfesního práva USA a mají vliv na výklad Ústavy USA Nejvyšším soudem. Ve Spojených státech působí v současnosti velký počet náboženských společenství a náboženská víra hraje ve společnosti velkou roli. Křesťané tvoří 78,5 % z cca 320 milionů obyvatel USA. Členy katolické církve, která představuje náboženské společenství s největším počtem členů, je 23,9 % Američanů. Protestanté různých denominací jako celek jsou nejpočetnější skupinou s 51 % obyvatelstva; židů je 1,7 %.²

O periodizaci konfesního práva může být pojednáno různě. V tomto pojednání vycházíme z rozdělení, které provedli američtí autoři John F. Wilson a Donald L. Drakeman ve své komentované sbírce pramenů k dějinám konfesního práva *Church and State in American History*,³ v níž vývoj konfesního práva (legislativního vztahu státu a náboženských společenství) rozdělili na *sedm období*.

¹ K pojmu konfesní právo viz TRETERA, Jiří Rajmund, HORÁK, Zábój, *Konfesní právo*, Praha, 2015, s. 19–23.

² K religiozitě v dnešních Spojených státech viz WOOLEY, Ashley Isaacson, *United States*, in: ROBBERS, Gerhard, DURHAM, W. Cole Jr., THAYER, Donlu (eds.), *Encyclopedia of Law and Religion*, Volume II, *The Americas*, Leiden/Boston, 2016, s. 229–231.

³ WILSON, John F., DRAKEMAN, Donald L. (eds.), *Church and State in American History*, *The Burden of Religious Pluralism*, Second Edition, Expanded and Updated, Boston, 1987, 313 s.

Na počátku musíme učinit poznámku o *španělských misiích* v jižních částech dnešních Spojených států, které vznikly na rozsáhlém území kolonizovaném Španěly od Kalifornie, přes Arizonu, Nové Mexiko, Texas až po Floridu od 16. do 19. století.

Španělská koruna, která kolonizaci, tj. osidlování amerického území Evropany, především Španěly, organizovala, a spolu s ní úpravu vztahu kolonistů a původního indiánského obyvatelstva, si vzala za úkol vybudovat kvalitní církevní organizaci zajišťující jak duchovní péči o kolonisty, tak šíření katolické víry mezi místní indiánské obyvatelstvo. Obojí činnost uskutečňovali členové řeholních řádů z různých evropských zemí, především románských, nejvíce dominikáni, františkáni a jezuité. V letech 1594 až 1630 založili na územích dnešních států Florida a Nové Mexiko první školy.⁴

Památkou na španělskou nadvládu nad jihem dnešních Spojených států jsou španělská jména měst svědčící o jejich prvotních zakladatelích jako horlivých katolicích: *San Francisco*, *Sacramento* (svátost), *San Jose*, *Los Angeles* (andělé), *San Diego* (svatý Jakub), *Phoenix* (symbol Ježíše), *Santa Fe* (svatá víra), *Las Cruces*, *San Antonio*, *Corpus Christi* (Tělo Kristovo).

Se zánikem vlády Španělska nad uvedenými územími dnešních Spojených států zanikl i systém úzkého propojení státu a katolické církve na tomto území. Některé budovy misií, architektonicky velmi zajímavé, se zachovaly dodnes, především v Kalifornii.⁵

Američtí autoři konfesněprávní literatury se většinou španělskému systému vztahu státu a církve, trvajícimu na jihu severoamerického území až do 18., někde až do poloviny 19. století, nevěnují, přestože do úvodních kapitol svých pojednání údaje o konfesněprávním postavením anglických kolonií již od 17. století zařazují. Ale španělské a katolické vlivy okázale ignorují.

1. První období: 17. století

Velká část kolonistů v anglických koloniích 17. a 18. století hledá v nové vlasti možnost uskutečnit svobodný náboženský život. „Proto byla pro postupně se utvá-

⁴ ARIENS, Michael S., DESTRO, Robert A., *Religious Liberty in a Pluralistic Society*, Durham, North Carolina, 1995, s. 384.

⁵ Srov. *California Missions* <<https://www.visitcalifornia.com/experience/california-missions/>> (23. 1. 2023).

řející novou severoamerickou civilizaci vždy příznačná přítomnost vyznavačů většího množství konfesí, z nichž mnohé žijí hlubokým náboženským životem, převyšujícím evropský standard.⁶⁶

Otcové poutníci

Téměř legendární postavení mezi kolonisty mají *Otcové poutníci* (*Pilgrim Fathers*), kteří se svými rodinami 21. listopadu 1620 přistáli s lodí Mayflower u mysu Cod u břehů Massachusetts.

Byli to kongregacionalisté pocházející z Anglie, odkud v roce 1609 emigrovali do holandského Leidenu pro svůj nesouhlas s anglikánskou zavedenou církví (established church).⁷ Spolu s presbyteriány se označují jako separatisté, protože se podobným způsobem odloučili od anglikánské církve. Navíc se nazývají independenty (nezávislími), protože na rozdíl od anglikánské církve jsou nezávislí na státu a na rozdíl od presbyteriánů nezávislí dokonce na ústředním církevním vedení. Za základ své organizace kongregacionalisté stanovili *princip smlouvy*.

V roce 1620 Otcové poutníci odpluli se svými rodinami na lodi Mayflower (Konvalinka) do Ameriky hledat náboženskou svobodu a obživu. Založili v místech, kde se nachází dnešní město Plymouth (Massachusetts), plymouthskou kolonii, první trvalou kolonii v Nové Anglii. Po Jamestownu ve Virginii, založeném v roce 1609, byla druhou trvalou anglickou kolonií na území dnešních Spojených států.⁸

Ještě před přistáním vytvořili na lodi Mayflower na principu smlouvy dokument zvaný *Mayflower Compact*, dohodu, která plnila funkci ústavy plymouthské kolonie až do jejího připojení k massachusettské kolonii v roce 1691.⁹

⁶⁶ TRETERA, Jiří Rajmund, HORÁK, Záboj, *Právní dějiny církvi*, Praha, 2019, s. 225.

⁷ *Kongregacionalisté* vycházejí z myšlenky všeobecného kněžství všech věřících. Hlásají, že sbor (congregation) je církví v plném smyslu, nezávislou na vyšších církevních instancích, které mají jen organizační (pořádkový) význam. Kongregacionalisté a presbyteriáni představují dva základní typy puritánů, další představují baptisté, kvakeri a nizozemští reformovaní (kalvinisté). *Puritán* (od lat. purus) je protestant, který ve své církvi usiluje o očištění zvěsti evangelia od všech lidských nánosů, které jsou podle jeho přesvědčení v anglikánské církvi pozůstatkem z katolické církve. Viz TRETERA, Jiří Rajmund, HORÁK, Záboj, *Církevní právo*, 2. přepracované a doplněné vydání, Praha, 2021, s. 396 a 397.

⁸ TRETERA, HORÁK, *Právní dějiny církvi*, s. 212.

⁹ Viz KUKLÍK, Jan, SELTENREICH, Radim, *Dějiny angloamerického práva*, 2. vydání, Praha, 2011, s. 465–466.

Otcové poutníci jsou dodnes vzorem víry, pokory a odvahy, které jim pomohly překonat nepříznivé podmínky, jimž byli při svém příjezdu do nové vlasti vystaveni. Jsou často zmiňováni v anglosaské literatuře.¹⁰

John Winthrop a město na hoře

Příkladem významného myslitele té doby byl anglický právník John Winthrop (1587/88–1649), který během plavby do Nové Anglie pronesl na lodi Arbella projev *Vzor křesťanské lásky* (A Model of Christian Charity). Vycházel z Ježíšových slov v Matoušově evangeliu (Mt 5, 14) „vy jste světlo světa, nemůže zůstat skryté město ležící na hoře“ a vyslovil myšlenku o uspořádání veřejných záležitostí jako město na hoře (City upon a Hill).¹¹

V závěru svého kázání pronesl: „Musíme si být vědomi, že budeme tvořit město na hoře a že se na nás budou upírat zraky všech lidí. Pokud bychom jednali s Bohem nečestně a způsobili tak, že by nám odňal svou pomoc, zpráva o našem selhání se brzy rozšíří po celém světě.“¹²

Systémy vztahu státu a náboženských společenství

V 17. století převažují v britských koloniích na pobřeží Atlantického oceánu panovníkem či jinou autoritou *zavedené církve* (established churches).

Vztah státu a církve se v jednotlivých koloniích navzájem lišil jak stupněm preference jednotlivých církví, tak tím, která církev byla preferována. Co však bylo pro tyto kolonie společné, byl rozhodující vliv členů radikálních reformačních církví (zpravidla zvaných puritánskými) na řízení světských záležitostí. Přesvědčení nejen kazatelů, ale i laických členů těchto církví, a to i ve světských záležitostech, vycházelo především z Bible a z autorů puritánské náboženské literatury.

Předním z nich je anglický kazatel John Bunyan (1628–1688), autor alegorického románu *The Pilgrim's Progress from This World to That Which Is to Come*.¹³

¹⁰ Vyskytují se i v detektivních románech Agathy Christie, např. v závěru knihy *Vražda na faře*, Euromedia Group, Praha, 1998, s. 248. Rozhovor vedou dvě kladné postavy: anglikánský farář Len Clement a jeho mladá manželka Griselda, která mu oznamuje, že se jim narodí dítě.

¹¹ Srov. TRETERA, HORÁK, *Právní dějiny církví*, s. 214.

¹² KUKLÍK, SELTENREICH, *Dějiny angloamerického práva*, 1. vydání, Praha, 2007, s. 477.

¹³ Kniha byla vícekrát přeložena do češtiny. V roce 1996 ji vydalo nakladatelství Argo pod názvem *Poutníková cesta z tohoto světa do světa budoucího*, Praha, 1996, 186 s. Starší překlad, který máme k dispozici, obsahuje nástin životopisu Johna Bunyana a výkladové poznámky: Jan Bunyan, *Cesta křesťana a poutníků*, nedatováno, 223 s.

Autor v něm strhujícím způsobem a velmi čtivým stylem popisuje cestu křesťana k Bohu. Křesťan při ní zažívá mnohá dobrodružství a překonává nebezpečí a nástrahy, ale putuje do svého domova, který není zde na zemi, ale v nebesích.

V Nové Anglii a ve Virginii byly církevní instituce organizovány na principu teritoriálních farností, které spravovaly duchovní oblast veřejných záležitostí. Členství ve farnosti se nabývalo pobytem na jejím území a zavazovalo občany platit církevní daně. Teritoriální farnosti existovaly do doby, než státy Unie zrušily postavení jednotlivých církví jako zavedených, tedy provedly jejich disestablishment, ve Virginii roku 1786, v Connecticutu roku 1818 a v Massachusetts roku 1833.¹⁴

V tehdejších poměrech zavedených církví, které byly standardním typem uspořádání státu a církve, vyniká několik osobností, vesměs zakladatelů či vůdčích osobností kolonií, které prosazovaly ideje náboženské tolerance: Roger Williams, oba lordové Baltimore (George Calvert a Cecil Calvert), a kvaker William Penn.¹⁵

Roger Williams a Rhode Island

Tento kazatel po svém odchodu z území Massachusetts a obrácení v roce 1636 založil město *Providence* (Prozřetelnost), centrum kolonie *Rhode Island*, a roku 1644 pro ni obdržel od britského parlamentu zakládací listinu. V kolonii sice hráli klíčovou roli kongregacionalisté, ale byl vytvořen systém, v němž „byla respektována náboženská svoboda všech protestantů a v menším rozsahu také náboženská svoboda katolíků a židů.“¹⁶

Calvertové a Maryland

Dalšími mysliteli a organizátory, jejichž nábožensky tolerantní ideje ovlivňují dnešní konfesní právo USA, jsou Sir George Calvert, první lord Baltimore, a jeho syn Cecil Calvert, druhý lord Baltimore, konvertité z anglikánství ke katolictví. Byli zakladateli *Marylandu*, vlastnické kolonie založené v roce 1632, do níž pozvali anglické a skotské katolíky, kteří byli doma kvůli víře utlačováni. Cecil

¹⁴ Srov. HORÁK, Zboj, *Kmenové instituce církví a náboženských společností v USA a jejich právní postavení*, in: MALÝ, Karel, TOMÁŠEK, Michal et al., *Nové jevy v právu na počátku 21. století, I., Historické impulzy rozvoje práva*, Praha, 2009, s. 251.

¹⁵ Dalšími takovými osobnostmi byli kongregacionalisté Anne Hutchinsonová (1591–1643) a Thomas Hooker (1566–1647), baptista John Clarke (1609–1676) a presbyterián Samuel Davies (1724–1761). Srov. STOKES, Anson Phelps, *Church and State in the United States*, Volume I., New York, 1950, s. 171 a násl.

¹⁶ ARIENS, DESTRO, *Religious Liberty in a Pluralistic Society*, s. 46.

Calvert se zasloužil o schválení Zákona o náboženské toleranci (1649), přijatého zákonodárným shromážděním Marylandu, který měl umožnit početně významné marylandské katolické menšině svobodný náboženský život. Zákon poskytoval širokou náboženskou svobodu také ostatním denominacím.¹⁷

William Penn a Pensylvánie

Kvaker¹⁸ William Penn (1644–1718) byl zakladatelem vlastnické kolonie *Pensylvánie*, k níž obdržel zakladatelskou listinu (charter) od anglického krále Karla II. v roce 1681. Penn zavedl náboženskou svobodu nejen pro členy své církve, ale od samého počátku pro členy dalších náboženských společenství: hugenoty, tj. francouzské kalvinisty, luterské evangelíky ze zemí německých, skandinávských a z Uherska (Maďary i Slováky), katolíky, židy a další, kteří přicestovali z mnoha evropských zemí.¹⁹

2. Prvních šest desetiletí 18. století

V tomto období se systém zavedených církví v jednotlivých koloniích postupně měnil v souvislosti s rozrůzněním náboženských denominací. Naprostá většina jejich obyvatel sice byla protestantského vyznání, ale náleželi k různým denominacím. Ve Virginii, pojmenované po panenské královně Alžbětě I., kde byla anglikánská církev (dnes Církev episkopální) církví zavedenou, žili také skotští a irští presbyteriáni, v kongregacionalistických koloniích Connecticut a Massachusetts žili také anglikáni. Společné soužití na jednom území postupně vyústilo ve vzájemnou toleranci.

V tomto období (1700–1760) se kromě toho měnilo národnostní složení kolonií: na počátku 18. století byla většina jejich obyvatel Angličanů, v prvním desetiletí 18. století přicházejí Skotové, kolem roku 1717 obyvatelé Ulsteru, mezi lety 1720 a 1740 německy mluvící obyvatelé Švýcarska.

¹⁷ Srov. ARIENS, DESTRO, *Religious Liberty in a Pluralistic Society*, s. 58; TINDALL, George B., SHI, David E., *Dějiny Spojených států amerických*, 2. vydání, Praha, 1996, s. 20.

¹⁸ *Kvakeři* (Religious Society of Friends, Přátelé Boží) vycházejí z přesvědčení, že každý člověk má možnost přímé zkušenosti s Bohem, bez prostřednictví duchovních. Konají bohoslužby bez kazatelů z povolání. Jednotliví bratři mluví pod vlivem osvětlení ze strany Ducha svatého. Jejich název kvakeři či kvěkři, původně přezdívka, je odvozen od slovesa *to quake*, třásti se bázní před Hospodínem. Viz TRETERA, HORÁK, *Církevní právo*, 2. přepracované a doplněné vydání, s. 397.

¹⁹ Srov. TRETERA, HORÁK, *Právní dějiny církví*, s. 214.

Dalším důležitým faktorem bylo *Velké probuzení* (Great Awakening), náboženské hnutí, jehož cílem byla ve všech anglicky mluvících zemích na celém světě obnova křesťanského života. Důsledkem byla vnitřní proměna protestantských církví, vnitřní obrácení jejich členů. V případě, že staré církve nebyly dosti dynamickými, vznikaly církve nové. První fáze Velkého probuzení počíná kolem roku 1740 a trvá po několik desítek let. Jedním z rozhodných směrů tohoto hnutí byl metodismus, který založili v Oxfordu bratři John Wesley a Charles Wesley a jejich přítel George Whitefield.

V důsledku změn v národnostním složení obyvatel a změn v jejich církevní příslušnosti nebylo složení obyvatel kolonií nábožensky homogenní. Zavedené církve jsou v tomto období nadále preferovány ve veřejném životě a finančně podporovány z veřejných zdrojů, ale přestávají být základem politického a duchovního života, jak tomu bylo v 17. století.²⁰

O významném vlivu církví v amerických koloniích svědčí zakládání církevních kolejí jakožto institucí vyššího vzdělání. Harvardova kolej, která je nejstarší americkou univerzitou, byla založena roku 1636 pro výchovu kongregacionalistických duchovních. Anglikánská církev založila roku 1693 Kolej Williama a Mary ve Virginii. Yaleova univerzita v Connecticutu vznikla pro posílení vzdělání kongregacionalistů (1701), presbyteriánskou kolej v New Jersey, tj. pozdější Princetonskou universitu, založili roku 1746 skotští presbyteriáni, kdežto anglikáni založili roku 1745 Královu kolej v New Yorku, tj. pozdější Kolumbijskou universitu.

Z kolejí založených v koloniálním období byla inspirována světskými pohnutkami pouze Pensylvánská univerzita, která vznikla roku 1754 jako Filadelfská akademie.²¹

3. Léta 1760–1820

Za třetí období vývoje konfesního práva označují Wilson a Drakeman mezidobí let 1760 a přibližně 1820. V tomto období dochází k postupnému zániku institutu zavedených církví. Pro dějiny práva USA jde o velmi důležité období, během něhož byla schválena Ústava Spojených států a její první dodatek, obsahující klauzule o náboženské svobodě.

²⁰ Srov. WILSON, DRAKEMAN, s. 32–33.

²¹ Srov. TINDALL, SHI, *Dějiny Spojených států amerických*, s. 57.

Deklarace práv Virginie

Pro vývoj konfesního práva je důležitým právním dokumentem *Deklarace práv Virginie* (The Virginia Declaration of Rights) schválená jejím zákonodárným sborem 12. června 1776.²² Její oddíl 16 zaručuje svobodu náboženského vyznání. Autorem návrhu deklaráce byl George Mason, jeho revizi provedl Thomas Jefferson.²³

Americká revoluce

Thomas Jefferson je hlavním autorem *Prohlášení nezávislosti*, které bylo publikováno zanedlouho poté, 4. července 1776, a které je vůdčím filosofickým dokumentem americké revoluce.

Přestože americká revoluce způsobila oddělení kolonií od mateřské země, její spojení se zásadami anglického právního a politického myšlení trvalo. Za zdroje politické, teologické a ústavní teorie v Americe zakladatelského období bývají někdy označována díla Johna Locka, Bible a ústavněprávní pojednání, jejichž autorem byl Sir Edward Coke (1552–1634).²⁴

V této souvislosti je zajímavé srovnání americké revoluce s francouzskou revolucí. Základem americké revoluce a jejího rétorického ospravedlnění nebylo otevření a radikální odmítnutí minulosti typické pro francouzskou revoluci. O tomto rozdílu hovoří Edmund Burke ve svém díle *Letters on a Regicide Peace I.* z roku 1796, v němž označuje za charakteristické znaky francouzské revoluce královraždu, jakobinismus a ateismus.²⁵

Pamětní spis a protest

V letech 1784–1785 projednával zákonodárný sbor Virginie zákon o zdanění obyvatelstva státu ve prospěch duchovních zavedené anglikánské církve. James Madison z Virginie adresoval roku 1785 tomuto shromáždění anonymní pojednání nazvané *Pamětní spis a protest* (Memorial and Remonstrance), který obsahoval argumenty proti návrhu a přispěl k jeho zamítnutí.²⁶

²² Český překlad in: KUKLÍK, SELTENREICH, *Dějiny angloamerického práva*, 1. vyd., s. 504–505.

²³ Srov. ARIENS, DESTRO, *Religious Liberty in a Pluralistic Society*, s. 62.

²⁴ Srov. SANDOZ, Ellis, *Základy americké svobody a vlády zákona*, in: ŽEGKLITZ, Jaromír (ed.), *Velké postavy politické filosofie*, Praha, 1996, s. 83.

²⁵ Tamtéž, s. 82.

²⁶ Srov. ARIENS, DESTRO, *Religious Liberty in a Pluralistic Society*, s. 64.

Virginský statut o náboženské svobodě

Milníkem amerického konstitucionalismu je *Virginský statut o náboženské svobodě* (Virginia Statute for Religious Freedom) z roku 1786.²⁷ Autor jeho návrhu je Thomas Jefferson, jenž jej vypracoval v roce 1777 a předložil zákonodárnému sboru Virginie v roce 1779, který jej tehdy neschválil. Návrh zákona, po Jeffersonově revizi, znovu předložil jeho mladší spolupracovník James Madison a zákonodárny sbor Virginie jej schválil 16. ledna 1786.²⁸

Anglikánská církev přestala být na základě Virginského statutu ve Virginii zavedenou církví.²⁹ Zásady formulované v procesu disestablishmentu anglikánské církve ve Virginii se pak vtělily do prvního dodatku Ústavy Spojených států, který byl k ústavě z roku 1787 připojen roku 1791.³⁰

Vznik klauzulí o náboženské svobodě: první dodatek k Ústavě Spojených států

První dodatek je součástí Listiny práv (Bill of Rights), prvních deseti dodatků k Ústavě USA. Kongres Spojených států začal pracovat na Listině práv v polovině roku 1789. James Madison, zástupce Virginie, předložil 8. června 1789 Sněmovně reprezentantů návrh, jehož součástí byl seznam dodatků, včetně klauzulí o náboženské svobodě. Znění dodatků poté projednávaly obě komory Kongresu, přičemž znění klauzulí o náboženské svobodě se během nich měnilo.

Konečné znění klauzulí o náboženské svobodě formulovala na konci září 1789 společná komise (konferenční výbor) složená ze tří zástupců Senátu a tří zástupců Sněmovny reprezentantů v čele s Jamesem Madisonem. Jsou součástí prvního dodatku k Ústavě spojených států a zní takto:

*Kongres nesmí vydávat zákony zavádějící nějaké náboženství nebo zákony, které by zakazovaly svobodné vyznávání nějakého náboženství.*³¹

V originálním znění: *Congress shall make no law respecting an establishment of religion, or prohibiting the free exercise thereof.*

²⁷ Český překlad viz KUKLÍK, SELTENREICH, *Dějiny angloamerického práva*, 1. vyd., s. 507–508.

²⁸ Srov. ARIENS, DESTRO, *Religious Liberty in a Pluralistic Society*, s. 69; RAKOVE, Jack N., *Declaring Rights, A Brief History with Documents*, Boston/New York, 1998, s. 94.

²⁹ RAKOVE, s. 94.

³⁰ Srov. TRETERA, HORÁK, *Právní dějiny církvi*, s. 226.

³¹ Srov. ARIENS, DESTRO, *Religious Liberty in a Pluralistic Society*, s. 78–88.

Tradiční americká jurisprudencce rozlišuje dvě klauzule o náboženské svobodě:

1. o zavádění náboženství (*establishment clause*),
2. o svobodném vyznávání náboženství (*free exercise clause*).³²

Zed' oddělení aneb o neuvěřitelných osudech jedné metafory

Z roku 1802 pochází obrat či spíše metafora, která dosud hraje roli při soudním výkladu klauzulí prvního dodatku o náboženské svobodě soudy a používají ji autoři ústavněprávních a konfesněprávních pojednání: „zed' oddělení“ mezi církví a státem („wall of separation between Church and State“).

Dne 7. října 1801 napsal Výbor baptistického sdružení v Danbury ve státě Connecticut dopis prezidentu Spojených států Thomasu Jeffersonovi, v němž si stěžuje na své ponižující postavení coby náboženské menšiny v tomto státě. V té době byli zavedenou církví v Connecticutu kongregacionalisté, což působilo potíže nejen baptistům, ale také ostatním disentním protestantským denominacím. Kromě toho byli kongregacionalisté úzce propojeni s federalisty. Baptisté se obracejí na Thomase Jeffersona jakožto na prezidenta zvoleného za republikány.³³

Dne 1. ledna 1802 Thomas Jefferson ve své odpovědi výboru v Danbury zmiňuje, že mezi státem a církví by měla být vybudována *zed' oddělení*.

Dopis do Danbury, zejména metafora o zdi oddělení, povzbudil Nejvyšší soud Spojených států k tomu, že použil vyjádření o zdi oddělující stát a církve při posuzování případů klauzule o svobodném vyznávání náboženství v rozhodnutí Reynolds v. United States z roku 1879 a klauzule o zavádění náboženství v rozhodnutí Everson v. Board of Education z roku 1947.

Někteří autoři včetně nás si kladou otázku, zda je logické, aby tomuto spíše metaforickému vyjádření Thomase Jeffersona byla dodnes přikládána taková váha v rozhodnutích Nejvyššího soudu Spojených států. „Máme podezření, že většina Američanů, a možná mnoho právníků, je více obeznámena s metaforou ‚zed' oddělení‘ než se skutečným textem prvního dodatku nebo historickými okolnostmi, které jej inspirovaly.“³⁴

³² Srov. TRETERA, HORÁK, *Právní dějiny církvi*, s. 226.

³³ Srov. ARIENS, DESTRO, *Religious Liberty in a Pluralistic Society*, s. 92.

³⁴ CHOPKO, Mark E., MOSES, Michael F., *Freedom to be a Church: Confronting Challenges to the Right of Church Autonomy*, in: The Georgetown Journal of Law & Public Policy, Vol. 3, Number 2, summer 2005, Washington DC, s. 394.

4. Od roku 1820 do začátku občanské války v USA v roce 1861

Ve velkých přistěhovaleckých vlnách ve 20. letech 19. století přichází do USA početná skupina imigrantů katolického vyznání a příslušníků židovského vyznání.³⁵ Jedním z nejznámějších přistěhovalců je svatý Jan Nepomucký Neumann (1811–1860), rodák z Prachatic, který vystudoval v Čechách teologii, a roku 1836 přistál na lodi v New Yorku, záhy na to byl vysvěcen na kněze a stal se neúnavným misionářem, vzdělavatelem imigrantů, představeným kongregace redemptoristů, a nakonec filadelfským biskupem. Je zakladatelem sta škol. V roce 1977 byl svatořečen a je druhým světcem USA.³⁶

Ve 20. letech 19. století se začíná utvářet centralizovaný systém veřejných základních a středních škol, které jsou financovány státem, jak je známe dnes. Jeho účelem bylo poskytnout přistěhovalcům vzdělání, naučit je angličtině a umožnit jim sžít se s novou zemí.³⁷

Alexis de Tocqueville o náboženství v Americe

Tento vynikající francouzský myslitel uskutečnil ve 30. letech 19. století studijní cestu do USA, a svá pozorování zachytil ve své knize *Demokracie v Americe* z roku 1835.³⁸ Obdivuje v ní americký systém konfesního práva a zmiňuje, že v základech americké revoluce bylo přítomno „spojení ducha křesťanství a ducha svobody“, které tak bylo od počátku v souladu s americkým vlastenectvím.³⁹ Křesťanství v USA označuje jako demokratické a republikánské. Uvádí, že „politika a náboženství byly od počátku ve shodě a od té doby nikdy ve shodě být nepřestaly“⁴⁰ a dodává: „Ve Spojených státech existuje nesčetné množství sekt. Liší se navzájem kultem, jímž je třeba Stvořitele uctívat, ale všechny se shodují, pokud jde o povinnost lidí navzájem. Každá sekta tedy uctívá Boha svým způsobem, ale všechny

³⁵ Srov. WILSON, DRAKEMAN, *Church and State in American History*, s. xvi.

³⁶ Srov. TRETERA, Jiří Rajmund, *P. Jan Blesík a svatořečení Jana Nepomuckého Neumanna*, in: *Zrcadlo církve 7/2021/2*, Praha, s. 2.

³⁷ Srov. ARIENS, DESTRO, *Religious Liberty in a Pluralistic Society*, s. 386.

³⁸ V původním vydání *De la démocratie en Amérique*.

³⁹ Srov. TOCQUEVILLE, Alexis de, *Demokracie v Americe I.*, Praha, 1992, s. 223.

⁴⁰ *Ibid.*, s. 218.

sekty hlásají ve jménu Boha stejnou morálku.⁴⁴¹ Důvodem pro pokojnou nadvládu náboženství Tocqueville vidí hlavně v úplném odloučení církve od státu.⁴²

Prof. Ellis Sandoz z Louisiany, politický filosof a historik, k tomu dodává, že odluka církve od státu nebyla nikdy tak absolutní, jak si Tocqueville myslel. Podstatná část morálního rozměru americké revoluce měla podle Sandoze svůj původ v náboženských společenstvích a kazatelé i laičtí představitelé církví hráli významnou, možná dokonce rozhodující roli v rozhodování národa ve prospěch nezávislosti a v udržování jeho odhodlání dovést válku za nezávislost do konce.⁴³

Malá sonda do školského systému

Od dob Otců poutníků do počátku 19. století byli obyvatelé dnešních USA vzděláváni svými církvemi. Holandská reformovaná církev otevřela na území dnešního města Nový York školu v roce 1633, bostonská latinská kolej byla otevřena v roce 1635. V době přijetí prvního dodatku k Ústavě Spojených států neměla ani Virginie, ani jiná kolonie systém veřejných škol, jaký známe dnes.⁴⁴

Příkladem misijního zápalu kněží a kazatelů je činnost sv. Jana Nepomuckého Neumanna, který ve své misijní činnosti vykonávané z pověření biskupem z New Yorku po tomto celém státě, se dostal v 30. letech 19. století až na hranice státu New York s Kanadou: „Mladý kněz byl mezi svými svěřenci velmi oblíben, což si vysloužil svou obětavostí, kdy byl ochoten cestovat i velké vzdálenosti kvůli křtu i umírajícím, které zaopatřoval na poslední cestu. A také kvůli péči, kterou věnoval vzdělání dětí. Záhy si totiž uvědomil, že děti přistěhovalců nejenže často nevědí nic o Bohu či víře, ale mnohdy nejsou schopny ani pořádně mluvit anglicky, ani svými původními jazyky. Neumann byl *nadáný učitel* a jeho studenti i po letech s láskou vzpomínali na jeho *příběhy*, jimiž jim ve třídě přibližoval *Bibli* a *katechismus*. Již v prvním období svého působení postavil tři školy, několik kostelů a far.“⁴⁵

⁴¹ Ibid., s. 221. Slovo sekta není míněno pejorativně, je tím míněno náboženské společenství.

⁴² Ibid., s. 225.

⁴³ Srov. SANDOZ, *Základy americké svobody a vlády zákona*, s. 90.

⁴⁴ ARIENS, DESTRO, *Religious Liberty in a Pluralistic Society*, s. 384.

⁴⁵ CÍRUS, Vojtěch, TRETERA, Jiří Rajmund, *Vzpomínali jsme na sv. Jana Nepomuckého Neumanna, patrona škol, i letos*, in: Zrcadlo církve 7/2021/2, Praha, s. 5.

Z dnešního pohledu může poněkud úsměvně působit spor z roku 1840 o četbu Bible v obecných (common) čili veřejných školách ve státě New York. Tyto školy, nazývané též školy bezplatné (free), poskytovaly vzdělání dětem chudých rodičů a vyučovalo se v nich jak světským předmětům, tak i náboženství. Rodiče katolických žáků, z velké části čerství přistěhovalci irského původu, nesouhlasili s používáním protestantského překladu Bible krále Jakuba (King James Version), vybraného vedením škol.⁴⁶

5. Od konce občanské války v USA do roku 1920

V tomto období se Spojené státy stávají zemí, jejíž obyvatelé pocházejí ze stále většího množství národů a zvyšuje se i počet náboženských vyznání na jejich území.

Případ Reynolds v. United States

V roce 1879 rozhodl Nejvyšší soud USA případ Reynolds v. United States,⁴⁷ jenž se týkal přezkumu federálního zákona kriminalizujícího polygamní manželství, který byl namířen proti mormonům obývajícím teritorium Utah. Soud potvrdil svým rozhodnutím ústavnost zákona a poprvé vyložil obě klauzule o náboženské svobodě prvního dodatku k Ústavě Spojených států.

Školství na pořadu dne

Katolická menšina nebyla srozuměna se systémem veřejného, státem podporovaného školství. Ve veřejných školách státu New York byl za závazný určen překlad Bible krále Jakuba a veřejné orgány odmítly financovat katolické školy z veřejných prostředků, na což katolíci reagovali zakládáním katolických církevních škol v tomto státě a posléze v Bostonu a Chicagu.⁴⁸

V roce 1884 schválil Třetí plenární koncil katolických biskupů v Baltimore dekry, které určovaly školskou politiku katolické církve v USA až do Druhého vatikánského koncilu. Při každém kostele měla být postavena a vedena katolická škola, pokud diecézní biskup neudělí kvůli vážné nemožnosti výjimku. Katoličtí rodiče mají principiálně povinnost posílat své děti do katolických farních škol. Laičtí členové katolické církve byli vyzváni k podpoře zakládání církevních škol.

⁴⁶ Srov. ARIENS, DESTRO, *Religious Liberty in a Pluralistic Society*, s. 148–149.

⁴⁷ Reynolds v. United States, 98 U. S. 145 (1878).

⁴⁸ Srov. ARIENS, DESTRO, *Religious Liberty in a Pluralistic Society*, s. 165.

Je třeba poznamenat, že v 19. století byla většina škol (jak veřejných, tak soukromých) školami základními. Jen deset procent žáků ve středoškolském věku navštěvovalo střední školy. Většinu katolických středních škol vlastnily řeholní řády, zatímco základní školy vznikaly při farnostech.⁴⁹

Třetí plenární koncil nařídil vytvoření katechismu pro katolickou církev v USA, který vyšel pod názvem *A Catechism of Christian Doctrine*⁵⁰ a jako klasický katechismus obsahující otázky a odpovědi sloužil jako základní zdroj náboženského vzdělávání žákům katolických církevních škol až do Druhého vatikánského koncilu. *V praxi je znám pod označením baltimorský katechismus.*

Zajímavou reakcí na systém veřejných škol byl návrh Mons. Johna Irelanda, arcibiskupa v Saint Paul, Minnesota, známý pod názvem *Faribault Plan*, který hájil spolupráci katolického a veřejného školství. V roce 1890 navrhl, aby veřejnost podporovala církevní školy. Plán se setkal s velkou opozicí uvnitř katolické církve i mimo církve.⁵¹

Pro vybudování systému katolických církevních škol a jeho udržení mělo velký význam, že náklady na platy učitelů, zejména řeholníků, byly nižší, než je to u obdobných typů škol obvyklé.⁵²

6. Od první světové války do zvolení J. F. Kennedyho prezidentem USA

V tomto období se formují tři základní směry v pohledu na vztah státu a církvi: směr protestantský, židovský a katolický. V pohledu na vztah státu a církvi se vedle pohledu náboženského a pohledu politického odrážejí častěji právní a ústavně-právní stránky tohoto vztahu.⁵³

⁴⁹ Srov. HUNT, Thomas C., CARPER, James C. (eds.), *Religious Schools in the United States K–12, A Source Book*, New York/London, 1993, s. 134 a 138.

⁵⁰ *A Catechism of Christian Doctrine*, prepared and enjoined by order of the Third Plenary council of Baltimore, Published by Ecclesiastical Authority, The Catholic Publication Society Co, New York, 1885, 72 s. Viz <<https://curate.nd.edu/downloads/m613mw25w5p>> (13. 2. 2023).

⁵¹ Srov. HUNT, CARPER (eds.), *Religious Schools in the United States K–12*, s. 129.

⁵² Srov. TRETERA, HORÁK, *Konfesní právo*, s. 278.

⁵³ Srov. WILSON, DRAKEMAN, *Church and State in American History*, s. xviii.

Rozhodnutí Cantwell a Everson

V roce 1940 vydal Nejvyšší soud rozhodnutí ve věci Cantwell v. Connecticut⁵⁴ a v roce 1947 rozhodnutí ve věci Everson v. Board of Education,⁵⁵ jimiž rozšířil použití klauzulí o zavádění náboženství a svobodném vyznávání náboženství prvního dodatku k Ústavě na jednotlivé státy Unie, resp. stanovil, že se tyto klauzule použijí v budoucnu na pravomoc federace i států. Nejvyšší soud aplikoval v těchto případech první dodatek na státy prostřednictvím čtrnáctého dodatku k Ústavě.

J. F. Kennedy prezidentem

8. listopadu 1960 byl John Fitzgerald Kennedy (1917–1963) těsnou většinou zvolen prezidentem USA jakožto první katolík v dějinách. Během své předvolební kampaně přesvědčivě zdůvodnil, že jeho vyznání není na škodu náboženské svobody a nestane se záminkou privilegovanosti katolického vyznání.

Své argumenty shrnul v projevu, který přednesl ke sdružení duchovních metropole Houston 12. září 1960 v hotelu Rice v Houstonu (Texas).⁵⁶

7. Od počátku 60. let 20. století dodnes

Jde o období náboženského a kulturního pluralismu. Probíhá „velký boj o místo, jaké má zaujímat náboženství ve společnosti.“⁵⁷ Na jedné straně stojí zastánci akomodace, tedy spolupráce mezi státem a náboženskými společenstvími či benevolentní neutrality státu, na straně druhé stojí zastánci přísného oddělení státu a náboženských společenství (separation).⁵⁸

⁵⁴ Cantwell v. Connecticut, 310 U. S. 296 (1940).

⁵⁵ Everson v. Board of Education, 330 U. S. 1 (1947).

⁵⁶ Jeho projev je otištěn in: WILSON, DRAKEMAN, *Church and State in American History*, na s. 190–192 a na stránkách *John F. Kennedy Presidential Library and Museum* pod názvem *Address to the Greater Houston Ministerial Association* <<https://web.archive.org/web/20070911175450/http://www.americanrhetoric.com/speeches/jfkhoustonministers.html>> (14. 2. 2023).

⁵⁷ WILSON, DRAKEMAN, *Church and State in American History*, s. xviii.

⁵⁸ Tamtéž, s. xviii–xix. K novějším soudním případům srov. HORÁK, Zábaj, *Rozhodnutí Nejvyššího soudu USA ve věci Hosanna-Tabor Evangelical Lutheran Church and School v. Equal Employment Opportunity Commission*, in: BENÁK, Jaroslav (ed.), *Církev a stát*, Brno, 2018, s. 12–17; KŘÍŽ, Jakub, *Autonomie církvi*, Praha, 2017, s. 85–95 a 157–175.

Náboženská společenství (vyznávající protestanté, katolíci, většinou zastupovaní Konferencí katolických biskupů Spojených států, konzervativní židé, mormoni a další náboženské skupiny) vzájemně spolupracují a dosti často v zásadních záležitostech ochrany náboženské svobody postupují společně, zvláště v řízeních před Nejvyšším soudem USA. Náboženské neshody mezi nimi z dřívějších dob se staly minulostí.⁵⁹

Resumé

Článek popisuje sedm období v dějinách konfesního práva na území dnešních Spojených států amerických od 17. století dodnes. Začíná příchodem Otců poutníků, pokračuje vývojem v anglických koloniích, zmiňuje Virginský statut o náboženské svobodě a přípravu prvního dodatku k Ústavě USA. Zabývá se některými rozhodnutími Nejvyššího soudu USA o náboženské svobodě a v závěru sleduje některé aspekty vývoje veřejného a katolického školství.

Summary

The Development of Religion Law in the United States of America Divided into Periods from the 17th Century to the Present Day

This article describes seven periods in the history of religion law in what is now the United States of America from the 17th century to the present day. It begins with the arrival of the Pilgrim Fathers, continues with developments in the American colonies and makes reference to the Virginia Statute for Religious Freedom and the drafting of the First Amendment to the United States Constitution. It discusses some U.S. Supreme Court decisions on religious freedom and concludes by looking at certain aspects of the development of public and Catholic education.

Klíčová slova: Otcové poutníci, Thomas Jefferson, James Madison, První dodatek k Ústavě USA, klauzule o náboženské svobodě, konfesní právo USA, Nejvyšší soud USA

Keywords: Pilgrim Fathers, Thomas Jefferson, James Madison, First Amendment to the United States Constitution, Religious Freedom Clause, religion law of the United States of America, U.S. Supreme Court

⁵⁹ Autorovi tohoto pojednání sdělil tuto informaci jeden z představitelů právnické fakulty Americké katolické univerzity ve Washingtonu, D.C., během jeho měsíčního studijního pobytu v tomto městě v lednu a únoru 2002.

Autor

Doc. JUDr. ICLic. Záboj Horák, Ph.D., LL.M., absolvoval Právnickou fakultu Univerzity Karlovy v roce 1998 a doktorské studium na téže fakultě v roce 2002. Vystudoval soukromé právo v Münsteru (Německo) a kanonické právo v Lublinu (Polsko). Od roku 2002 vyučoval na Právnické fakultě Univerzity Karlovy římské právo a právní dějiny, po své habilitaci v roce 2012 se stal garantem oborů církevní a konfesní právo. Je místopředsedou Společnosti pro církevní právo.

Author

Associate Professor JUDr. ICLic. Záboj Horák, Ph.D., LL.M., born in 1975, graduated from the Faculty of Law of Charles University in Prague in 1998 before obtaining a doctoral degree from the same faculty in 2002. He has also studied private law in Münster (Germany) and canon law in Lublin (Poland). Since 2002, he has taught Roman law and legal history, while he has been a guarantor of church law and religion law subjects following habilitation in 2012. He is currently vice chairman of the Church Law Society.

Kontakt

doc. JUDr. Záboj Horák, Ph.D.

Univerzita Karlova, Právnická fakulta

Nám. Curieových 7

116 40 Praha 1

e-mail: horakz@prf.cuni.cz

14. prosinec 2022: pohled do přeplněného sálu č. 38 pražské právnické fakulty, kde se konal slavnostní 85. večer Společnosti pro církevní právo.

14th December 2022: a view of the crowded hall no. 38 of the Prague Faculty of Law, where the 85th gala evening of the Church Law Society was held.

Foto Antonín Krč